Г.Г. ОСАДЧА

кандидат економічних наук, доцент кафедри обліку і аудиту

Національний університет харчових технологій

ОРГАНІЗАЦІЙНО-МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ БЮДЖЕТНОГО КОНТРОЛЮ ВИРОБНИЧИХ ПІДПРИЄМСТВ

Анотація. Досліджена сутність бюджетного контролю, наведені основні елементи, функції, основні принципи та завдання бюджетного контролю. Проілюстровано приклад бюджетного контролю з застосуванням статичних і гнучких бюджетів.

Аннотация: Исследована сущность бюджетного контроля, рассмотрены основные элементы, функции, основные принципы и задания бюджетного контроля. Приведен пример бюджетного контроля с использованием статичных и гибких бюджетов.

Summary: the essence of budgetary control, the basic elements, functions, basic principles and tasks of budgetary control. Illustrated example of budgetary control using static and flexible budgets.

Постановка проблеми. Бюджетування на протязі останніх десятиліть є одним із найважливіших інструментів наукового менеджменту. З управлінського погляду бюджет підтримує управлінські функції в їхній спрямованості на управління результативністю (досягнення поставлених цілей). Затверджений наказом керівника бюджет підприємства є обов’язковим до виконання. Бюджет, по суті, є гарантом обмеженої дії, в якому розраховані необхідні ресурси для виконання встановленої виробничої програми господарюючого суб’єкта. Бюджет є підставою для контролю за ефективним і

цілеспрямованим використанням матеріальних, трудових ресурсів та грошових коштів підприємства.

Таким чином, бюджетування забезпечує контроль за правильним і раціональним використанням виробничих ресурсів і грошових коштів підприємства в процесі їх кругообігу.

Питання бюджетного планування і контролю досліджувалися у працях: Атамаса П.Й., Бутинця Ф.Ф., Голова С.Ф., Добровського В.М., Гнилицької Л.В., Коршикової Р.С. Фаріон І.Д., Писаренко Т.М. Друри К. Хорнгрен Ч.Т., Фостер ДЖ., Скоун Т. та багатьох інших вітчизняних і зарубіжних вчених.

Та ряд організаційно-методичних питань щодо бюджетного контролю на виробничих підприємствах потребують подальших досліджень.

Сам процес бюджетування включає наступні етапи: діагностика; пропозиції; впровадження.

На етапі діагностики проводиться аналіз внутрішніх та зовнішніх інформаційних потоків, асортиментний аналіз, аналіз планування і обліку витрат, аналіз управління дебіторською і кредиторською заборгованістю, аналіз фінансового стану.

На етапі пропозиції проводиться фінансове планування, попереднє складання бюджетів, їх узгодження з вищим керівництвом, аналіз та внесення відповідних коректив та затвердження бюджетів.

Етап впровадження – це доведення затверджених бюджетів до відповідних підрозділів та контроль їх виконання керівниками бюджетних центрів.

Процес контролю, з одного боку, є завершальним в ході виконання затверджених бюджетів, а з іншого боку є відправною точкою при складанні бюджетів на наступні бюджетні періоди.

Постановка завдання. Дане дослідження спрямоване на дослідження сутності бюджетного контролю та удосконаленні організаційно-методичних засад щодо бюджетного контролю на виробничому підприємстві.

Виклад основного матеріалу дослідження.

Бюджетний контроль (Budgetary Control) – процес зіставлення фактичних результатів з бюджетними, аналізу відхилень та внесення необхідних коректив [1, с. 367].

Бюджетний контроль здійснюється бюджетним комітетом до складу якого можуть входити служби контролінгу або окремі працівники функціональних підрозділів підприємства, якщо такі служби не створені.

На думку Друрі К. розглядається стратегічне і менеджерське управління. Стратегічне управління, а відтак і стратегічний контроль приділяє увагу тому, як організація з врахуванням сильних і слабких сторін, а також різних обмежень, може конкурувати з іншими структурами бізнесу, що діють в тій же галузі. Система управлінського контролю включає набори спеціальних механізмів основною метою яких є вирішення внутрішніх завдань. Метою систем управлінського контролю є вплив на поведінку співробітників, для того щоб мати можливість підвищити рентабельність діяльності організації до рівня, за якого цілі цієї організації будуть досягнуті [2, с. 563].

Як бачимо, зарубіжні класики управлінського обліку, розкриваючи сутність та визначаючи мету управлінського контролю наголошують на ролі особистості конкретного менеджера в системі управлінського контролю. З цим неможливо не погодитись, адже управлінські рішення приймають конкретні менеджери, а відповідно якість управлінських рішень залежить від рівня їх фахової підготовки, індивідуальних здібностей тощо.

Гнилицька Л.В., та ін. визначають, що в узагальненому вигляді бюджетний контроль як продовження процесу планування містить три взаємопов’язані стадії: реєстрацію фактичних даних і складання звіту про виконання бюджету; зіставлення фактичних даних з бюджетними й аналіз відхилень; забезпечення зворотного зв’язку і за необхідності перегляд бюджетів [3, с. 230]. Такої ж думки дотримуються і Фаріон І.Д. та Писаренко Т.М. [4, с.610].

Тоні Скоун говорить, що бюджетний контроль складається із трьох стадій: підготовка до планування, планування і контроль [5, с.82].

В цілому розглядаються системи управлінського контролю зі зворотним зв’язком та опереджуючим зв’язком. Основна мета систем управлінського контролю з опереджуючим зв’язком – встановити контроль до того, як виникнуть будь-які відхилення від планового результату. Іншими словами, при управлінні з опереджуючим зв’язком можливі помилки можна буде попередити, тобто приймаються дії, спрямовані на уникнення відхилень, в той час як при системі контролю зі зворотним зв’язком фактичні помилки виявляються після того, як вони допущені і корегування проводять з метою, щоб в майбутньому одержувані результати не відрізнялись від планових [2, с. 569].

В практиці бюджетного контролю підприємств харчової промисловості застосовуються системи контролю з опереджуючим зв’язком та системи контролю зі зворотним зв’язком, але документальному аналізу підлягають лише системи контролю зі зворотним зв’язком.

Таким чином, ***бюджетний контроль - інструмент управління щодо виконання затверджених бюджетів, який охоплює всі сфери діяльності підприємства і сприяє досягненню основної мети суб’єкта господарювання та упереджує можливі помилки в досягненні його стратегічних цілей.***

Основні елементи системи контролю:

Об’єкти контролю - бюджети структурних підрозділів (операційні та фінансові) та зведений бюджет.

Предмети контролю – основні техніко-економічні показники та показники ефективності виробничої діяльності підприємства.

Інструменти контролю – загальноприйняті методи та прийоми техніко-економічного аналізу господарської діяльності підприємства.

Функції бюджетного контролю:

Оперативна – розрахунок відхилень і встановлення причин їх виникнення при виконанні затверджених бюджетів;

Інформаційна – надання інформації управлінському персоналу про стан виконання бюджетів центрів відповідальності та бюджету підприємства;

Регулятивна – своєчасне внесення змін в затверджені бюджети, викликані змінами маркетингової політики, змінами цін на ресурси тощо.

Основні принципи бюджетного контролю: - *принцип законності*, що передбачає дотримання норм та нормативів витрат, дотримання законодавчих актів, договірних зобов'язань тощо; - *принцип економічної доцільності,* тобто вигоди від діяльності служби контролінгу (контролера) повинні перевищувати витрати, пов'язані з його утриманням.

Завданнями бюджетного контролю є:

- ідентифікація фактичних даних виконання бюджетів;
- виявлення відхилень при виконанні затверджених бюджетів;
- класифікація виявлених відхилень;
- аналіз відхилень і розроблення пропозицій щодо їх усунення та удосконалення процесу бюджетування;
- підвищення ефективності використання виробничих ресурсів підприємства;
- удосконалення організації виконання договірних зобов'язань підприємства тощо.

Основним документом на заключному етапі бюджетного контролю є звіт про виконання бюджету, що складається бухгалтером-аналітиком (службою контролінгу, контролером) і надається менеджеру, що відповідає за прийняття відповідних управлінських рішень.

Звіт про виконання - це звіт, в якому порівнюються планові і фактичні показники, розраховуються відхилення та зазначаються причини їх виникнення.

Звіт про виконання готують з періодичністю, що встановлена управлінською ланкою (місяць, квартал, півріччя, дев'ять місяців, рік та наростаючим підсумком з початку року).

Форма звітів має відповідати інформаційним запитам користувачів. Найчастіше використовується таблична форма звіту, але з метою візуалізації

поряд з цим застосовується звітність у вигляді графіків, різних видів діаграм, функцій тощо.

При дослідженні відхилень важливо з'ясувати функціональний рівень на якому вони виникли.

Іванкіна І. говорить, що розрахунок відхилень допомагає знайти ділянки ефективності або неефективності всієї діяльності або окремих підрозділів і функцій підприємства. Якщо причина відома, керівник може корегувати проблему, що виникла [6, с. 205].

Відхилення в процесі планування виникають внаслідок: помилкових оцінок в розвитку зовнішнього середовища; невірних прогнозів щодо причинно-наслідкових зв'язків між діяльністю підприємства та зовнішніми факторами впливу; недостатньої інформаційної бази, що пов'язана з значною кількістю малодостовірної інформації і привела до викривлень показників прогнозу.

Відхилення в процесі прийняття рішень виникають за умови: розробки альтернатив, що базуються на помилкових пропозиціях; затвердження планових альтернатив, відмінних від тих, які згідно із обґрунтуваннями є найреальнішими до виконання.

Відхилення в процесі реалізації планів виникають внаслідок: дефіциту в якісному та кількісному забезпеченні матеріальними, фінансовими та трудовими ресурсами, які призвели до зриву виконання планових показників; дефіциту у виробничому процесі; наявності «слабких місць» в організації виробничо-господарської діяльності; недостатньої мотивації до виконання планових показників.

Відхилення від бюджету, що розраховані в звіті про виконання, можуть бути *сприятливими* (позитивними) і *несприятливими* (негативними).

Несприятливими (негативними) є відхилення, коли фактичний дохід менший за запланований або фактичні витрати більші за бюджетні.

Відповідно *сприятливими (позитивними)* є відхилення, коли фактичний дохід перевищує запланований, а фактичні витрати менші за бюджетні.

Відхилення в межах норм (або передбачувані) не являють загрози для розвитку підприємства. Значні відхилення підлягають дослідженню та подальшому аналізу з метою їх усунення.

При дослідженні відхилень має бути врахований принцип економічної доцільності. Це означає, що економічний ефект від усунення відхилень буде значно більший ніж витрати на їх дослідження.

В процесі бюджетного контролю доцільно проводити аналіз за рівнями:

- поверхневий рівень (нульовий);
- перший рівень (поглиблений з застосуванням статичних бюджетів);
- другий рівень (розрахунок гнучких бюджетів та відхилень від статичних бюджетів);
- третій рівень (деталізація відхилень за елементами та статтями витрат) [7, с. 120 - 127].

Розглянемо на прикладі процес бюджетного контролю.

Виробниче підприємство „Колос" планувало обсяги виробництва здоби „Святкова" – 500 шт., ціна реалізації – 400 грн за 1 шт. Фактично вироблено і реалізовано – 520 шт. за плановою ціною.

При проведенні аналізу на поверхневому рівні менеджер з'ясовує питання виконі чи невиконані планові показники центру відповідальності.

Звіт про діяльність центру прибутку на нульовому рівні буде мати вигляд, що наведено в таблиці 1.

Таблиця 1

Звіт про виконання плану прибутку

Показник	Одиниці виміру	Статичний бюджет	Фактично	Відхилення
Обсяги виробництва	Шт..	500	520	20
Дохід	Грн.	200000	208000	8000
Витрати	Грн.	141000	154600	(13600)
Операційний прибуток (збиток)	Грн.	59000	53400	(5600)
Рентабельність	%	41,84	34,54	(7,3)

На першому рівні проводиться деталізація аналізу змінних і постійних витрат, а також може бути досліджена структура виручки від реалізації (доходу). При проведенні аналізу на першому рівні застосовується статичний

бюджет, тобто план, що не передбачає зміни обсягів виробництва, норм і нормативів витрат в плановий період.

В результаті проведення аналізу першого рівня менеджер одержує інформацію про абсолютні та відносні відхилення планових показників діяльності від фактичних. Додатково проводиться аналіз змінних, постійних витрат та маржинального прибутку.

В нашому прикладі звіт про виконання плану прибутку на першому рівні буде мати вигляд, що наведений в таблиці 2.

Таблиця 2

Звіт про виконання плану прибутку

(грн.)

Показник	Статичний бюджет	Фактично результати	Відхилення	
			абсолютні	темп зростання, %
Дохід від реалізації	200000	208000	8000	104,00
Обсяги виробництва, шт.	500	520	20	104,00
Змінні витрати				
Виробничі	105000	117000	12000	111,43
На збут	2500	2080	(420)	83,20
Всього	107500	119080	11580	110,77
Маржинальний прибуток (збиток)	92500	88920	(3580)	96,13
Постійні витрати				
Виробничі	15000	16320	1320	108,80
На збут	5000	5200	200	104,00
Адміністративні	13500	14000	500	103,70
Всього	33500	35520	2020	106,03
Операційний прибуток (збиток)	59000	53400	(5600)	90,51

Дохід від реалізації збільшився в порівнянні з плановим на 4,0%, але одночасно змінні витрати зросли на 10,77%, а постійні – на 6,03%, що привело до зменшення операційного прибутку на 9,49%.

На підставі даних аналізу центрів відповідальності складається звіт про основні показники діяльності підприємства, один із варіантів форми звіту наведений в таблиці 3.

Звіт про основні показники – це перелік основних показників роботи підприємства за звітний період (місяць, квартал, півріччя, 9-ть місяців, рік).

Таблиця 3

Основні показники діяльності підприємства „Колос”

№ п/п	Показник	Одиниця виміру	План	Факт	Відхилення	
					абсолютне	темп зростання, %
Основні техніко-економічні показники						
1.	Обсяг продукції у діючих цінах	Тис.грн.				
2.	Обсяг продукції у порівняних цінах	Тис.грн.				
3.	Основні промислово-виробничі засоби	Тис.грн.				
4.	з них: активна частина	Тис.грн.				
5.	Вартість обігових коштів	Тіс.грн.				
6.	Чисельність промислово-виробничого персоналу	чоловік				
7.	з них: робітників	чоловік				
8.	Собівартість товарної продукції	Тис.грн.				
9.	Валовий прибуток (збиток) від реалізації продукції	Тис.грн.				
10.	Операційний прибуток (збиток)	Тис.грн.				
….	.....					
Показники ефективності виробничої діяльності.						
1.	Продуктивність праці	Тис.грн. /9рн..				
2.	Матеріаловіддача	Грн../9рн..				
3.	Виробіток на одного працівника ПВП	Тис.грн.				
4.	з нього: на одного робітника	Тис.грн.				
5.	Витрати на 1 грн. виробленої продукції	копійок				
6.	Рентабельність виробництва	%				
7.	Коефіцієнт ділової активності (капіталовіддача майна)	Грн../9рн..				
8.	Коефіцієнт ефективності використання майна					
9.	Прибутковість капіталу					
….	……					

Аналіз на другому рівні проводиться з застосування гнучкого бюджету.

Гнучкий бюджет – це бюджет, що розраховується на підставі планових норм і нормативів витрат на змінні в межах релевантного діапазону (в тому числі і фактичні) обсяги виробництва.

Гнучкий бюджет дає відповідь на питання, а якими б були витрати та доходи за умови незмінних цін, тарифів, норм і нормативів витрат, але зміни обсягів виробництва та реалізації?

Гнучкі бюджети застосовуються як в плановому, так і в після плановому періоді.

На етапі планування застосування гнучких бюджетів допоможе вирішити питання щодо вибору оптимальних обсягів виробництва та збуту для забезпечення цільового прибутку.

На етапі проведення аналізу виконання плану з застосуванням гнучких бюджетів оцінюються фактичні результати, з’ясовуються питання щодо

економії або перевитрат окремих видів ресурсів, і яким чином це вплинуло на величину прибутку (збитку).

При проведенні аналізу з застосуванням гнучких бюджетів релевантним діапазоном є плановий, фактичний та середній обсяги реалізації. Приклад розрахунку гнучкого бюджету наведений в таблиці 4.

Таблиця 4

Гнучкий бюджет підприємства „Колос”

(грн.)

Показник	На одиницю	Обсяги реалізації, шт.		
		500	510	520
Дохід від реалізації	400	200000	204000	208000
Змінні витрати				
Виробничі	210	105000	107100	109200
На збут	5	2500	2550	2600
Всього	215	107500	109650	111800
Маржинальний прибуток	185	92500	94350	96200
Постійні витрати				
Виробничі		15000	15000	15000
На збут		5000	5000	5000
Адміністративні		13500	13500	13500
Всього		33500	33500	33500
Операційний прибуток (збиток) за гнучким бюджетом		59000	60850	62700
Витрати на одиницю продукції		282,0	281,68	279,42
Витрати на 1 грн., коп.		70,50	70,17	69,86

Гнучкий бюджет дозволяє розмежувати загальну суму відхилення фактичного прибутку від планового на відхилення, причиною яких є зміна обсягу реалізації та відхилення за рахунок витрат і цін.

Загальне відхилення прибутку
= Відхидення за рахунок витрат і ціни
+ Відхилення за рахунок обсягу продажу

Відхилення за рахунок зміни обсягу продажу – це різниця між показниками гнучкого і статичного бюджету

Відхилення за рахунок обсягу продажу
= Гнучкий бюджет − Статичний бюджет

Відхилення за рахунок витрат і цін – це різниця між фактичними результатами діяльності і показниками гнучкого бюджету.

$$\text{Відхилення за рахунок витрат і цін} = \text{Фактичні результати} - \text{Гнучкий бюджет}$$

Таблиця 5

Аналіз виконання плану прибутку підприємства „Колос”

(грн.)

Показник	Статичний бюджет	Фактично	Гнучкий бюджет	Відхилення за рахунок обсягів реалізації (гр.4 – гр.2)	Відхилення за рахунок витрат і цін (гр.3 – гр.4)	Загальна сума відхилень (гр.3 – гр.2) або (гр.5 + гр.6)
Обсяги реалізації, шт.	500	520	520	20	-	20
Виручка від реалізації	200000	208000	208000	8000	-	8000
Змінні витрати	107500	119080	111800	4300	7280	11580
Маржинальний прибуток	92500	88920	96200	3700	(7280)	(3580)
Постійні витрати	33500	35520	33500	-	2020	2020
Операційний прибуток (збиток)	59000	53400	62700	3700 – відхилення за рахунок зміни обсягу реалізації	(9300) - відхилення за рахунок витрат і цін	(5600) – загальна сума відхилень
Витрати на одиницю продукції: „-„ економія, „+”перевитрати	282,0	297,31	279,42	-2,58	+17,87	+15,31
Витрати на 1 грн., коп.: „-„ економія, „+”перевитрати	70,50	74,33	69,86	-0,64	+4,47	+3,83

В результаті виробничої діяльності обсяги виробництва збільшилися на 20 шт. здоби „Святкова”, що забезпечило збільшення виручки від реалізації на 8000грн., але поряд з тим фактичний прибуток, в порівнянні з плановим, зменшився на 5600грн. (9300-3700). Застосування при аналізі гнучких бюджетів дозволяє робити висновки щодо *ефекту* та *ефективності* виробництва.

Відхилення, що викликані зміною обсягів продажу, вимірюють ефект, а відхилення за рахунок витрат і цін – ефективність.

Ефект – абсолютне досягнення показника або ступінь досягнення мети.

Ефективність – рівень ефективності відображає зв'язок між витратами і обсягами виробництва. Критерієм економічної ефективності є зменшення сукупних витрат (матеріальних, трудових ресурсів тощо) на одиницю продукції. Узагальнюючим показником ефективності виробництва є витрати на 1 грн. Виробництво є ефективним (прибутковим), якщо витрати на одну гривну менші однієї гривни, а в протилежному випадку воно є неефективним (збитковим).

В нашому прикладі виробництво принесло ефект, остільки виконані договірні зобов'язання по обсягах виробництва продукції та її реалізації. На практиці підприємств харчової промисловості також враховується виконання договірних зобов'язань по асортименту продукції.

В результаті виробництва підприємство одержало прибуток, що говорить про ефективність виробництва, але витрати на одиницю продукції та витрати на одну гривну продукції зросли, що говорить про не досягнутий рівень планової ефективності. Це пояснюється збільшенням змінних та постійних витрат, що наведено в аналітичному звіті про виконання бюджету підприємства, що наведений в таблиці 6.

Таблиця 6

Аналітичний звіт про виконання бюджету підприємства «Колос»

(грн.)

Показник	Гнучкий бюджет	Факт	Відхилення за рахунок витрат і цін (гр.3 – гр.2) „-„ економія, „+"перевитрати	Примітки
1	2	3	4	5
Обсяги виробництва, шт.	520	520	20	
Змінні витрати				
Прямі матеріали	53750	53580	-170	сприятливе
Прямі витрати на оплату праці	34655	38650	+3995	несприятливе
Непрямі матеріали	5420	5750	+330	несприятливе
1	2	3	4	5
Непрямі витрати на оплату праці	10020	10900	+880	несприятливе
Інші прямі виробничі витрати	3200	4100	+900	несприятливе

Інші змінні загальновиробничі витрати	3500	4500	+1000	несприятливе
Транспортні витрати на готову продукцію	1255	1600	+345	несприятливе
Всього змінних витрат	111800	119080	+7280	несприятливе
Постійні витрати				
Витрати на оплату праці інженерно-технічного цехового персоналу	10950	12300	+1350	несприятливе
Оренда	3100	3070	-30	сприятливе
Амортизація	950	950	-	
Постійні виробничі витрати	15000	16320	+1320	несприятливе
Постійні витрати на збут і управління	18500	19200	+700	несприятливе
Всього постійних витрат	33500	35520	+2020	несприятливе
Всього витрат	**145300**	**154600**	**+9300**	несприятливе

Наступний етап бюджетного контролю - факторний аналіз відхилень, що може бути наступною темою наукового дослідження.

В результаті проведення бюджетного контролю складаються наступні основні документи управлінської звітності: результати основної діяльності за період (місяць, квартал, півріччя, дев'ять місяців, рік); виручка від реалізації в розрізі асортиментних груп; аналіз дебіторської і кредиторської заборгованості; звітність про стан та рух запасів; звітність про рух грошових коштів; аналіз витрат (за елементами, статтями та факторний аналіз відхилень); аналіз фінансового стану; звіт про основні показники тощо.

Висновки. На сьогодні бюджетний контроль можна розглядати як основу наукового менеджменту на всіх рівнях управлінської діяльності, що забезпечує оптимальне протікання бізнес-процесів на всіх стадіях процесу управління – планування, організація, регулювання, облік, аналіз.

Система контролю забезпечує зворотний зв'язок між плановими показниками і досягнутими реальними показниками діяльності підприємства.

В результаті проведених досліджень уточнено трактування бюджетного контролю. ***Бюджетний контроль - це інструмент управління щодо виконання затверджених бюджетів, який охоплює всі сфери діяльності підприємства і сприяє досягненню основної мети суб'єкта господарювання та упереджує можливі помилки в досягненні його стратегічних цілей.***

Метою бюджетного контролю є визначення і оцінка всіх факторів, що зумовили відхилення, вироблення на цій основі пропозицій по попередженню або подоланню цих відхилень та покращанню якості планування.

Удосконалення організаційно-методичних засад щодо бюджетного контролю сприятиме досягненню ефекту діяльності суб'єктів господарювання з одночасним забезпеченням ефективності їх діяльності.

Література:

1. Голов, С.Ф. Управлінський облік. Підручник. – К.: Лібра, 2003. – 704с.
2. Друри К. Управленческий и производственный учт: Пер. С англ.; Учебник. – М.: ЮНИТИ-ДАНА, 2003. – 1071с.
3. Добровський В.М., Гнилицька Л.В., Коршикова Р.С. Управлінський облік: Навч.посіб./ За ред.. В.М. Добровського. – Вид.2-ге, без змін. – К.: КНЕУ, 2008. – 278 с.
4. Фаріон І.Д., Писаренко Т.М. Управлінський облік [текст]: пілдуч./[І.Д.Фаріон, Т.М. Писаренко]. – К: Центр учбової літератури, 2012. – 792с.
5. Скоун Т. Управленческий учет / Пер. с англ.. под ред. Э.Д. Ариашвили. – М: Аудит, ЮНИТИ, 1997. – 179с.
6. Івакіна І. Управлінський облік: стисло і доступно. – Ч.: Фактор, 2009. – 320с.
7. Хорнгрен Ч.Т., Фостер ДЖ. Бухгалтерский учт: управленческий аспект: Пер. С англ./Под.ред. Я.В. Соколова. – М.: Финансы и статистика, 1995. – 416с.: ил. – (Серия по бухгалтерскому учету и аудиту).